

Uskonnon ”paluu” eduskuntapolitiikkaan

Desekularisaatiota vai metodologinen harha?

Juha Sipilän luotsaama Keskustan, Kokoomuksen ja Perussuomalaisten muodostama porvarihallitus (2015–2019) oli Suomen poliittisessa historiassa poikkeuksellinen paitsi puoluepohjaltaan, myös siksi, että sen näkyvimpiä paikkoja pitivät lestadiolaistaustainen pääministeri Sipilä ja katolinen ulkoministeri Timo Soini. Molempien uskonnollista taustaa on tosin julkisuudessa käsitelty lähinnä maallisten teemojen kautta. Sipilä on ottanut etäisyyttä lestadiolaisuuteen ja esiintyy lähinnä uskonnollisiin verkostoihin kuuluneena liikemiehenä.¹ Soininkaan katolisuutta ei ole pidetty kiinnostavana aiheena, vaikka entisen puoluejohtajan tiukka asenne aborttia kohtaan ja sen perustelu uskonnollisella vakaumuksella on ollut poikkeavaa 2000-luvun suomalaisessa poliittisessa keskustelussa. Perussuomalaisen ”jytlyn” jälkeen vuonna 2011 eduskuntaan nousi myös helluntailainen Mika Niikko ja vuoden

2015 eduskuntavaaleissa adventistitaustainen Laura Huhtasaari, jotka molemmat ovat pitäneet kristillistä vakaumustaan näkyvästi esillä sosiaalisessa ja perinteisessä mediassa.

Monet saattaisivat mainita tässä yhteydessä myös Kristillisdemokraattien entisen puheenjohtajan ja pitkäaikaisen kansanedustajan Päivi Räsänen. Räsänen on monella tapaa antanut kasvot uskonnon ja politiikan väliselle suhteelle jo parin vuosikymmenen ajan. Viiteryhmilleen esiintyessään Räsänen on voimakkaasti vastustanut esimerkiksi aborttia ja homoseksuaalisuutta, usein Raamattuun vedoten.²

Räsänen on kuitenkin julkikristillisyydestään huolimatta esimerkki suomalaisen poliittisen diskurssin maallistuneisuudesta. Kuten tässä artikkelissa argumentoin, Räsänen puhe eduskunnassa ei ole ”uskonnollista”, silloinkaan kun hän keskustelee uskonnosta. Puhuessaan toisille kansanedustajille hän ei perustele – le-

gitimoi – kantojaan kristillisellä vakaumuksella. Vaikka julkisuudessa konservatiivikristitty Räsänen ja poliitikko Räsänen ovat sama henkilö, tämä ei näy juurikaan Räsäsen parlamentarisessa toiminnassa. Eduskunnassa Räsänen puhuu maallistuneen poliittisen diskurssin mukaisesti.

Sukupuolineutraalia avioliittoa koskevan kansalaisaloitteen täysistuntokäsittelyssä marraskuussa 2014 perussuomalaisten Mika Niikosen sijaan sanoi seuraavaa: ”Arvoisa kollega, toivon sinulta herkkyyttä tunnistaa Jumalan tahto tässä asiassa”.³ Räsäseen verrattuna Niikon kehoitus pistää silmään. Tässä jos missään kansanedustaja puhuu uskonnon termein, perustellen kantaansa suoraan Jumalan tahdolla – ja kehottamalla kanssaedustajiaan ”tunnistamaan” tämän tahdon.

Onko Niikon todistus esimerkki maallistuneen poliittisen diskurssin murtumasta, ehkä jopa käännekohdasta, Suomessa? Uskonnon medianäkyvyyden voi tulkita olevan kasvussa.⁴ Onko politiikan kenttä myös ”desekularisoidussa”, joidenkin uskontososiologioiden suosimaa termiä lainaten?

Pohdin tässä artikkelissa parlamentaarisen diskurssin ja uskonnon suhdetta kahden tapauksen, jo edellä mainittujen Päivi Räsäsen ja Mika Niikon, eduskuntapuheissa.⁵ Tavoitteeni on kaksitahoinen: Yhtäältä haluan osoittaa, miten uskonto ja poliittinen puhe nivoutuvat yhteen joissakin viime vuosien eduskuntakeskusteluissa. Toisaalta pyrin tekemään näkyväksi sitä, miten metodologiset valintamme vaikuttavat johtopäätöksiin, joita tutkimusaineistosta voi tehdä. Artikkelini siis perustuu kansainväliseen ja kotimaiseen uskontoa ja parlamentaarista puhetta käsittelevään tutkimukseen, mutta samalla pohtii tutkimuksen metodologisista valinnoista seuraavia ongelmia.⁶

Tämän artikkelin perusteella voi todeta, että Niikon (ja joidenkin muiden perussuo-

malaisten) retoriikka eroaa parlamentaarisen diskurssin maallistuneesta standardista. Uskonnolliseksi tunnistettava puhe ei kuitenkaan sinänsä kerro diskurssin vaikuttavuudesta, jos se ei herätä vastakaikua muussa keskustelussa. Erityisesti eduskuntapuhetta – mutta diskursiivista toimintaa yleisemminkin – tulee siis tarkastella vuorovaikutuksena. Suomalaisen parlamentaarisen puheen analyysini vahvistaa aiemmassa tutkimuksessani esittämäni argumenttia, jonka mukaan uskonnon näkyvyys ei kerro välttämättä mitään sen vaikuttavuudesta.⁷

Kuten kaikilla tutkimuksilla, myös tällä artikkelilla on oma ”katvealueensa”: en ole pyrkinyt tekemään tyhjentävää tutkimusta eduskunnan uskontodiskursseista. Sellaista varten tarvitaan ajallisesti ja aineistollisesti laajempaa otetta. Esittelemieni tapausten perusteella voi kuitenkin esittää tutkimushypoteesin (uskonnollista puhetta on, mutta se ei ole vaikuttavaa), sekä metodologisen periaatteen (diskursseja

1 Sipilä linjasi suhdettaan lestadiolaisuuteen (2012) *Kaleva* 30.5.2012. <https://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/sipila-linjasi-suhdetaan-lestadiolaisuuteen/594972/> (luettu 25.1.2020). Sipilän suhteesta lestadiolaisuuteen Ks. Linjakumpu 2018.

2 Toivanen 2015.

3 PTK 120/2014.

4 Taira 2019.

5 Räsäsen kohdalla analysoin lakialoitetta Suomen perustuslain 76 §:n kumoamisesta sekä eräiden siihen liittyvien lakien kumoamisesta ja muuttamisesta (LA 157/2005 vp), jota käsitellään pöytäkirjassa PTK 8/2006 vp. Niikon kohdalla analyysin kohteena on kansalaisaloitetta avioliittolain, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain ja transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain muuttamisesta (KAA 3/2013 vp) koskeva PTK 120/2014.

6 Ks. esimerkiksi Foret 2015; Lövheim et al. 2018; Kanckos 2012; Eriksson 2019; Hjelm 2014a.

7 Hjelm 2014b.

tulee tutkia dialogisesti/dialektisesti). Sekä tutkimushypoteesia että metodologista periaatetta on mahdollista testata jatkotutkimuksissa. Koska aiempaa tutkimusta eduskunnan uskon-topuheesta on vähänlaisesti, varsinkaan mitä kauemmas menneisyyteen mennään, tapausteni edustavuutta on vaikea arvioida. Tuntumani kuitenkin on, että eduskuntapuheen sisältöön liittyvä väitteeni pitää paikkansa ainakin viimeisen noin kolmen vuosikymmenen keskustelujen osalta.⁸ Keskeinen tutkimusväitteeni on kuitenkin se, että diskurssien dialogista ja dialektista tutkimusta korostava metodologinen periaate pätee ajankohtaan katsomatta.

Aloitan käymällä läpi uskonnon ”paluuseen” liittyvää keskustelua ja etenkin sekularisaation laadulliseen tutkimukseen liittyviä kysymyksiä. Tämän jälkeen pohdin lyhyesti diskursiivisen uskonnontutkimuksen näkökulmaa nimenomaan parlamentaariseen puheeseen. Tapauskeskustelujen analyysin jälkeen pohdin laajemmin artikkelin implikaatioita etenkin sekularisaatiokeskustelun näkökulmasta.

USKONNON ”PALUU”?

Viimeisen viidenkymmenen vuoden aikaista uskontososiologista keskustelua voisi kuvata heiluriliikkeeksi maallistumispuheen ja uskonnon ”paluuta” käsittelevän puheen välillä. Sekularisaatioteorian klassikoiksi luettavat Bryan Wilsonin *Religion in Secular Society* ja Peter L. Bergerin *The Sacred Canopy* ilmestyivät 1960-luvun lopulla.⁹ Tunnettu amerikkalainen sosiologi Daniel Bell puhui ”pyhän paluusta” kuitenkin jo vuonna 1977.¹⁰ Keskustelu muuttuu entistä vaikeaselkoisemmaksi, kun kysytään mitä ”paluulla” itse asiassa tarkoitetaan. José Casanovaa seuraten tilannetta voidaan kuvata siten, että sekularisaation seurauksena uskonto on eriytynyt muista yhteiskunnan instituutioista (differentiation) ja yksilöllinen usko vähentynyt, mutta uskonto ei ole siirtynyt yksityisen piiriin

(privatization) klassisen teorian ennustusten mukaan.¹¹ Casanovan mukaan kyseessä on ennemminkin de-privatisaatio, eli uskonnon ”paluu” julkisuuteen. Toisten mielestä uskonto taas ei koskaan oikeastaan kadonnutkaan julkisuudesta, jolloin ”paluusta” puhuminen on harhaanjohtavaa. Eri teoreettisista malleista huolimatta uskontososiologit kuitenkin pääsääntöisesti ajattelevat niin, että uskonto näkyy julkisuudessa pysyvästi.

Arkikokemus näyttäisi tukevan tätä ajatusta: viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana uskonnosta on puhuttu paljon. Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa suuri osa tästä puheesta on liittynyt islamiin. Nilüfer Göle tiivistää asian hyvin sanoessaan, että päivittäiset rukoukset julkisilla paikoilla ja musliminaisten hunnut tekevät välinpitämättömyyden uskontoa kohtaan mahdottomaksi – erityisesti yhteiskunnissa, joissa uskonto ei yleensä näy, esimerkiksi Gölen käsittelemässä Ranskassa. Ihmiset osallistuvat ”kiihkeään väittelyyn” uskonnon julkisesta roolista, niin parlamentissa, työpaikoilla kuin kulmakuppiloissakin.¹² Viime vuosina nousussa ollut rasistinen äärioikeisto on ottanut kristinuskon symbolikseen kuvatessaan länsimaisen ja islamilaisen ”sivilisaation” oletettua kappailua.¹³ Usein tuntuu siltä, että islamilaisen teologian asiantuntijoita löytyy enemmän länsimaisen sosiaalisen median kommenttiketjuista kuin pakistanilaisista madrasoista. Uskonnosta toden teolla väitellään, usein kiihkeästi.

Uskontososiologiensa parissa usein käytetty argumentti uskonnon julkisesta roolista toimii eräänlaisella määrällisellä logiikalla: jos jossain puhutaan uskonnosta, se lasketaan uskonnon julkiseksi näkyvyydeksi. Sekularisaatioteorian puolustaja Steve Bruce ei käytä termiä itse, mutta hänen ajatustensa perusteella voisi puhua myös ”laadullisesta” sekularisaatiosta, joka jää huomaamatta, jos mielenkiinto kiinnittyy pelkästään uskonnon julkisen näkyvyyden määrään. Bruce

sanoo, että amerikkalaisen kristillisen oikeiston nousu ei haasta, vaan pikemminkin vahvistaa hänen teesiään uskonnon yhteiskunnallisen vaikutuksen vähenemisestä. Tämä siksi, koska

[kristillinen oikeisto] ei voi todeta, että heidän jumalansa ei pidä avioerosta. Heidän täytyy argumentoida, että avioero on yhteiskunnallisesti dysfunktionaalista. Abortista käytävät oikeustaistelut kamppaillaan sillä täysin sekulaarilla periaatteella, että abortti loukkaa universaalial oikeutta elämään.¹⁴

Uskonnosta siis puhutaan, tai uskonnollisiksi identifioituvat toimijat ovat yhteiskunnassa näkyviä, mutta laadullisesti tarkastellen uskonto ei ole yleisesti käytössä oleva tapa legitimoida esimerkiksi poliittisia pyrkimyksiä – edes Yhdysvaltojen kaltaisessa maassa, joka usein mainitaan vastaesimerkkinä sekularisaatioteorialle.¹⁵

Bruceen ajatuksen inspiroimana olen tarkastellut laadullista sekularisaatiota näkyvyyden ja vaikuttavuuden käsitteiden avulla.¹⁶ Uskonto voi siis näkyä – ja kuulua – yhteiskunnassa paljonkin, mutta pelkkä näkyvyys ei kerro paljoakaan sen vaikuttavuudesta. Bryan Turnerin sanoin:

ei voida olettaa, että uskomuksilla ja käytänteillä, jotka ovat julkisesti saatavilla olisi välttämättä merkittäviä vaikutuksia elintärkeiden yhteiskunnallisten prosessien ja yhteiskunnallisten järjestelyjen ylläpitoon.¹⁷

Muslimeihin kohdistuvalla vihapuheella on ollut sekä suoria että epäsuoria vaikutuksia, mutta vihapuhe ei tietenkään kerro mitään islamin yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta sinänsä. Se ei myöskään kerro kristinuskon vaikuttavuudesta. Kristinuskon käyttö negatiivisena symbolina (jotain mitä islam ei ole) ei vielä kerro mitään käyttäjän identiteetistä ”positiivisessa” mielessä.

Jos uskonnosta puhutaan vain maallisin termein – yhteiskunnallisena ilmiönä tai ongelmana – on puhe ”desekularisaatiosta” ennenäikaista.¹⁸

PARLAMENTAARINEN DISKURSSI JA DIALOGISUUS

Laadullisen sekularisaation tutkimukseen liittyy ongelma, joka koskettaa kaikkea diskurssitutkimusta: miten arvioida diskurssien vaikutusta? Liian usein diskursiivinen tutkimus kartoittaa erilaisia puhetapoja ja tekee näistä rohkeita johtopäätöksiä siitä, mitä yhteiskunnallisia seurauksia puhetavoilla on. Monesti johtopäätökset ovat perusteltavissa yhteiskunnallisen kontekstin tarkalla analyysillä, mutta yhtä usein jää epäselväksi millä perusteella johtopäätöksiä vaikuttavuudesta tehdään. Kuten John B. Thompson muistuttaa, tekstien vaikutusta ei voi päätellä teksteistä itsestään.¹⁹ Ihmiset tulkitsevat diskursseja eri tavoin, myös vastakarvaan. Kokonaisvaltainen diskurssianalyysi sisältää siis ihanteellisesti myös diskurssin vastaanoton tutkimusta. Tällöin kysytään myös, miten jokin diskurssi näkyy ihmisten puhetavoissa, asenteissa ja/tai muussa toiminnassa.

Tietyissä rajatuissa konteksteissa ja tietyn genren – tässä tapauksessa parlamentaarisen

8 Ks. Äystö tässä numerossa; Hjelm 2014a. Uskonnosta ja eduskuntapuheesta on jonkin verran korkeatasoisia opinnäytetöitä, joihin viitataan johtopäätöksissä soveltuvien osin.

9 Wilson 2016[1966]; Berger 1967.

10 Bell 1980[1977].

11 Casanova 1994.

12 Göle 2011.

13 Bangstad 2014.

14 Bruce 2011, 171.

15 Bruce 2011, luku 8; ks. Voas & Chaves 2016.

16 Hjelm 2015. Ks. Herbert 2011, 632.

17 Turner 1991, 59.

18 Hjelm 2011.

19 Thompson 1990, 24–25.

puheen – sisällä diskurssien vaikuttavuutta voi kuitenkin tutkia ilman erillistä haastattelututkimusta tai osallistuvaa havainnointia.²⁰ Vuoropuheluna rakentuva keskustelu on itsessään ikkuna poliittiseen kulttuuriin ja siihen, mikä paikka uskonnolle siinä annetaan. Tästä syystä dialogisuuden tarkastelu eduskuntapuheessa on välttämätön metodologinen lisä eri puhetaiposten luokittelun lisäksi.

Puheen dialogisuus on tullut osaksi diskurssianalyysin apparaattia erityisesti Mihail Bahtinin genreanalyysin kautta. Bahtinin ja hänen ajatuksiaan myöhemmin kehittäneen Julia Kristevan mukaan puheella on kaksi perusominaisuutta.²¹ Yhtäältä ne sisältävät viittauksia aiempiin diskursseihin, koska mikä tahansa viesti on ymmärrettävämpi, jos se esitetään muodossa, joka on jollain tavalla vastaanottajalle tuttu. Toisaalta kaikki tekstit suuntautuvat myös tulevaisuuteen, ennakoiden mahdollisia tulkintoja ja vasta-argumentteja.²² Tietyn puheen genren kontekstissa tarkasteltuna tästä dialogisesta vuorovaikutuksesta syntyy niin kutsuttu ymmärrettävyyden matriisi (matrix of intelligibility), eli se diskurssien kokonaisuus, joissa on ylipäättään mahdollista esittää vaikuttavia puheenvuoroja.²³ Judith Butlerin käyttämä käsite ymmärrettävyyden matriisi on osa hänen performatiivisuuden teoriaansa, joka puolestaan tulee lähelle dialogisuuden ajatusta.²⁴ Performatiivisuus perustuu toistolle ja lainauksille, joten diskurssit tekoina voivat olla vaikuttavia vain, jos ne resonoiivat jo olemassa olevien diskurssien kanssa ja ennakoivat tulevia diskursseja.²⁵ Diskursiivinen valta – vaikuttaminen – on nimenomaan ”kulttuurisen ymmärrettävyyden kentän rajautumista, mikä vaikuttaa myös toiminnan mahdollisuuksiin”.²⁶ Uskonnollisen diskurssin vaikuttavuus on täten analysoitavissa tarkastelemalla sitä, kuinka se joko sisällytetään suomalaisen politiikan ymmärrettävyyden matriisiin tai suljetaan siitä ulos.

David Silverman on operationalisoinut dialogisuuden periaatteen käytännön analyysia varten kehottamalla diskurssitutkijoita kiinnittämään huomionsa yksittäisten instanssien sijasta sekvensseihin.²⁷ Diskurssitutkimuksen näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että yksittäisten puhetaiposten erittelyn sijaan – tai ainakin lisäksi – diskursseja tulisi tarkastella suhteessa niitä edeltäviin ja seuraaviin diskursseihin. Tämä sopii erityisen hyvin eduskuntapuheen kaltaiseen materiaaliin, joka on perusluonteeltaan vuoropuhelua. Uskonnon paikka parlamentaarisen puhegenren ymmärrettävyyden matriisissa rakentuu juuri tässä dialogissa. Kun tutkimuksen lähtökohtana on keskustelun sekventiaalinen analyysi, voidaan uskonnollisen puheen legitimitteettiä – ja sitä kautta politiikan laadullista maallistumista – arvioida sen perusteella, saako uskonnollinen puhetaipa vastakaikua, synnyttääkö se vastadiskursseja, vai vaietaanko se kokonaan.

Metodologinen asemointini olisi puutteellista, ellen pohtisi vielä lyhyesti tämän tutkimuksen sijoittumista diskursiivisen uskonnontutkimuksen lähestymistapoihin. Keskeistä tässä on Teemu Tairan tekemä erottelu yhtäältä uskonnollisia diskursseja, toisaalta uskontodiskursseja tutkivaan lähestymistapaan.²⁸ Uskonnollisten diskurssien tutkimus lähtee jostakin uskonnon määritelmästä ja pyrkii sitten pohtimaan, löytyykö diskursseista tämän määritelmän perusteella uskonnollista puhetta. Uskontodiskurssien tutkimus taas on uskontoa koskevien diskurssien tutkimusta, jolloin lähtökohdaksi ei oteta yhtä uskonnon määritelmää, vaan pohditaan, mitä ”uskonto” päättyy tarkoittamaan tietyissä diskursseissa. Vaikka yleensä diskursiivinen uskonnontutkimus – omat tutkimukseni mukaan lukien – on nimenomaan uskontodiskurssien tutkimusta, tässä analyysissä olen lähtenyt siitä, että eduskuntapuheesta voi erottaa puheen uskonnosta instituutiona tai yhteiskunnallisena

ilmiönä sekä puheen, joka on uskonnollista.²⁹ Tämä erottelu näkyy erityisesti politiikan perustelemisen ja oikeuttamisen tavoissa. Homoavioliittoja voi vastustaa sen takia, että kirkko ei hyväksy niitä, tai sen takia, että Jumala tai Raamattu ei hyväksy niitä. Ensimmäisessä vaihtoehdossa uskontoa käsitellään instituutiona, jälkimmäisessä uskonto on omien näkemysten perusta. Artikkelini päämääränä on paikantaa tämä ero eduskuntapuheessa sekä arvioida uskonnolliseksi luokiteltavan puheen vaikuttavuutta politiikassa.

USKONNON MAALLINEN LEGITIMOINTI: PÄIVI RÄSÄNEN

Kristillisdemokraattien entinen puheenjohtaja Päivi Räsänen on ollut kansanedustaja vuodesta 1995 lähtien. Tänä aikana hän on ollut ehkä näkyvin uskontoasioiden ajaja eduskunnassa. Räsänen on saanut myös kyseenalaista kuuluisuutta samaa sukupuolta olevien parien oikeuksia vastustavasta esiintymisestään Yle A2 Teeman niin sanotussa homoillassa vuonna 2010, jonka seurauksena tuhansia ihmisiä erosi kirkosta.³⁰ Vielä vuonna 2020 Räsänen oli kahden esitutkintaprosessin kohteena vanhoista homovastaisista kirjoituksistaan.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon etuoikeutetun aseman muutosta ehdottanutta lakialoitetta (2005) koskevassa tutkimuksessani osoitin, kuinka Räsänen puhe eduskunnassa eroaa selkeästi siitä, mitä hänen julkisuuskuvasa perusteella voisi olettaa.³¹ Vihreiden kansanedustajien Rosa Meriläisen ja Irina Krohnin allekirjoittama lakialoite ei koskaan edennyt perustuslakivaliokuntaa pidemmälle eduskunnan vaihtuessa keväällä 2007. Uskontodiskurssien ja laadullisen sekularisaation tutkijalle tärkeää eivät ole kuitenkaan lakialoitteiden seuraukset, vaan niistä käytävä keskustelu.

Maineelleen uskollisena Räsänen oli lakialoitteesta käydyin yleiskeskustelun ensimmäi-

nen puhuja. Hän piti keskustelun ainoan ennalta valmistellun pidemmän puheenvuoron. Vaikka Räsänen oli ylipäättään eniten äänessä keskustelussa, ensimmäinen puheenvuoro on hyvä tiivistelmä hänen puhetavoistaan. Räsänen myöhemmät puheenvuorot lähinnä tukevat hänen ensimmäisessä puheenvuorossaan esitettyjä näkökulmia.

Räsänen vastusti lakialoitetta kokonaisuudessaan. Hänen mukaansa ”aloitteen tavoite on sinänsä oikea – eli vahvistaa uskonnonvapautta ja kansalaisten uskonnollista yhdenvertaisuutta”. Räsänen mukaan se kuitenkin ”tehdään kyllä aivan väärällä tavalla tässä aloitteessa”.³² Substanssin puolesta Räsänen kannanotto ei yllätä. Sen sijaan aloitteen vastustamisen perustelut ovat kiinnostavia. Avauspuheenvuorossaan Räsänen perkaa aloitteen lakimuutosehdotukset kohta kohdalta ja perustelee niiden vastustamista. Näistä perus-

20 Palonen 2008; Wodak 2008; Pekonen 2011.

21 Bahtin ja Kristeva puhuvat teksteistä, mutta ajatus on sovellettavissa yhtä lailla puheeseen.

22 Bahtin 1991, 68–71; Kristeva 1986, 39; Fairclough 1992, 101–103.

23 Fairclough käyttää tästä vuorovaikutuksesta myös termiä interdiskursiivisuus. Ks. Fairclough 1992, 47.

24 Butler 1993, 12–15; Charpentier (2001, 130) käyttää samasta ajatuksesta termiä ”kulttuurinen tarinavaranto”.

25 Charpentier 2001, 41.

26 Charpentier 2001, 37.

27 Silverman 2005.

28 Taira, tulossa.

29 Vrt. Charpentier 2001, 33.

30 <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2010/10/19/ajankohtaisen-kakkosen-homoillat> (luettu 12.5.2020).

31 Hjelm 2014a.

32 PTK 8/2006 (LA 157/2005vp). Kaikki seuraavat lainaukset Räsänen puheenvuoroista ovat tästä pöytäkirjasta, ellei toisin mainita.

teluista voi identifioida neljä eri puhetapaa tai diskurssia, jotka olen nimennyt laki-, demokra-
tia-, kulttuuriperintö- ja hallintodiskursseiksi.³³

Räsänen aloittaa puheenvuoronsa käsittelemällä luterilaisen (ja ortodoksisen) kirkon perustuslaillista asemaa. Tämä lakidiskurssi tiivistyy hyvin seuraavassa lainauksessa:

Korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Pekka Hallberg on todennut valtion ja kirkon yhteydestä, että tasavaltainen hallitusmuotomme sisälsi heti syntyessään periaatteellisen muutoksen kirkon ja valtion suhteisiin. Valtiosääntömme rakentui uskonnonvapauden periaatteelle eikä enää tunnustanut luterilaisen uskon merkitystä valtion ideologiana. Valtio ei sinänsä ole tunnustuksellinen, vaikka luterilaisella kirkolla ja myös ortodoksisella kirkolla onkin kansankirkon asema.

Räsänen lisää perään toisen tunnetun oikeustieteilijän näkemyksen:

Muun muassa Martin Scheinin on todennut kirjassa ”Perusoikeudet”, ettei meillä toteutettu luterilaisen ja ortodoksisen kirkon lainsäädännöllinen asema ole uskonnonvapauslain vastainen.

Koska lainoppineiden mukaan kirkon perustuslaillinen asema ei ole uskonnonvapauden kannalta ongelmallinen, on lakialoite tarpeeton.³⁴

Räsänen vastustaa kirkon aseman muutosta usein vetoamalla suomalaisten enemmistön uskonnollisiin mieltymyksiin. Kutsun tätä puhetapaa demokratiadiskurssiksi. Kuten hän väittää, kirkon kuuluukin olla erityisasemassa sen kansallisesti määräävän aseman takia:

Lainsäätämistyön käytännön ratkaisuisissa on perusteltua ottaa huomioon myös vallitsevat uskonnolliset olot. Uskonnollisen yhteisön oikeudellisen aseman on perusteltua heijastaa yhteisön

tosiasiallista asemaa yhteiskunnassa, ja näinhän toimii demokratia.

Räsänen logiikan mukaan enemmistön kuuluminen kirkkoon kertoo myös siitä, mitä suomalaiset ajattelevat kirkon oikeudellisesta asemasta. Sen sijaan siviilivihkimisen muuttaminen standardiksi on hänen mukaansa ”holhoamista”:

Suomalaisista 84 % kuuluu kirkkoon, ja heistä 73 % tutkimuksen mukaan kertoo, ettei ole edes harkinnut kirkosta eroamista. Luterilaisen kirkon lainsäädännöllinen asema heijastelee maamme tosiasiallista uskonnollista tilannetta ja uskontokulttuurista historiaa. Sitten jos kirkkoon kuuluvien osuus merkittävästi laskisi, niin toki olisimme toisenlaisessa tilanteessa kuin nyt. Nyt voimme esimerkiksi uskontokasvatuksen ja kirkollisten vihkimisten osalta kunnioittaa ihmisten omaa valintaa. Heitä ei tarvitse tällaisin aloittein holhota.

Kulttuuriperintödiskurssi liittyy läheisesti Räsänen jo edellä mainitsemaan ”kansankirkon” ajatukseen.³⁵ Luterilaisen kirkon etuoikeutetun aseman muuttaminen ei ole perusteltua, sillä kirkko on suomalaisille enemmän kuin uskonnollinen yhteisö muiden joukossa.

Sivistysvaliokunta sen sijaan kiinnitti uskonnonvapauslakia koskevassa lausunnossaan huomiota siihen, että eri yhteiskuntajärjestelmien rakentava vuorovaikutus perustuu juuri kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen, jossa arvokysymykset ovat viime kädessä ratkaisevia. Valiokunta totesi, että arvokasvatuksessa ei enää suvaitsevaisuuteen kasvattaminen riitä, vaan syvemmän kulttuurisen vuoropuhelun edellytyksenä on oman uskonto- ja kulttuuriperinteen entistä parempi tuntemus. Menestyksellinen monikulttuurinen vuorovaikutus ei onnistu ilman kansallisen ja oman kristillisen kulttuuriperinteemme hyvää tuntemusta ja sen

ymmärtämistä. Siksi on niin tärkeää tuntea tämä oma arvopohja, myös kristillinen kulttuuriperintö, ja siitä käsin sitten käydä tätä keskustelua.

Räsänen jatkaa:

Tämän lakialoitteen seurauksia voidaan pohtia myös siitä näkökulmasta, mitkä ovat kristinuskon, kristillisen kulttuuriperimän, kristillisen kirkon myönteiset vaikutukset koko yhteiskuntaan. Sitä ei ole tässä aloitteessa huomioitu millään tavoin. Mistä kaikesta jäämme paitsi, jos kristillisen kulttuuriperinnön asema heikkenisi tällä ehdotetulla tavalla? Kristillisten arvojen heikkeneminen johtaa tosiasiaassa pikemmin arvotyhjiöön, oikean ja väärän rajojen hämärtymiseen, mikä sitten näkyy monin tavoin ennen muuta lasten ja nuorten ongelmien ja pahoinvointina.

Kristillinen kulttuuriperintö on, samoin kuin demokratiadiskurssissa annetaan ymmärtää, paitsi osa suomalaista kansallista identiteettiä, myös arvojen pohja. Ei ole selvää millä mekanismeilla kirkon perustuslaillisen aseman muutos vaikuttaisi arvopohjan muutokseen, mutta Räsänen puheen perusteella on selvää, että vaikutus olisi kielteinen.

Lopuksi Räsänen esittää, että lakialoitteen ehdottamat muutokset ovat käytännössä epärealistisia. Tämän hallintodiskurssin perusteeksi hän varoittaa ehdotuksen valtionaloudellisista seuraamuksista:

Lakivaliokunnan puheenjohtaja, ed. Brax, on ilmaissut myös huolensa siitä, että tiukat menoraamit ovat viemässä tuomioistuineläytöksen virkoja. Kirkollisia vihkimisiä on lähes 30 000 vuodessa. Nyt voidaankin kysyä, ja toivon, että ed. Krohn puheenvuorossaan vastaisi tai arvioisi, mistä löytyisivät nämä siviilivihkijät, jos kirkollisen siunauksen lisäksi tarvittaisiin kaikissa näissä tapauksissa myös siviilivihkiminen.

Retoriikan näkökulmasta on kiinnostavaa, kuinka Räsänen etäännyttää perustelunsa omasta persoonastaan. Kysymys ei siis missään vaiheessa ole kristitty Päivi Räsänen mielipiteistä, vaan asiantuntijoiden (Hallberg, Scheinin, sivistysvaliokunta) näkemyksistä ja demokratiadiskurssin tapauksessa maalaisjärjestä. Jonathan Potter puhuu huonosti suomeksi kääntyvästä ”jalansijasta” (footing), jolla puhuja ottaa etäisyyttä puheen kohteeseen. Etäisyyden määrä syntyy siitä, miten paljon puhujalla katsotaan olevan henkilökohtaisia panoksia (stake) pelissä kyseisen aiheen kohdalla.³⁶ Julkikristittynä Räsänen ”panoksen” voi katsoa potentiaalisesti heikentävän hänen sanojensa painoarvoa. Etäännyttäminen lievittää tätä ongelmaa.

Räsänen tapauksessa etäisyyden ottaminen näkyy selvimmin siinä, että hänen kristillinen vakaumuksensa ei tule lainkaan ilmi lakialoitteen vastustamisen perusteluissa. Toisin kuin homoseksuaalisuutta koskevissa julkisissa kommentteissaan, Räsänen ei vetoa Raamatun auktoriteettiin, ei puhu synnistä eikä Jumalasta. Räsänen puhuu – kiihkeästikin – uskonnosta (kirkosta) ja sen roolista yhteiskunnassa, mutta maallisin termein. Hänen puheensa on puhetta uskonnosta, mutta ei uskonnollista puhetta.

Diskurssianalyysi on aina kielenkäytön analyysiä tietyissä kontekstissa. Niinpä on luontevaa kysyä, voiko Räsänen puhetta kirk-

33 Tämä diskurssien nimeäminen eroaa hieman aiemmassa tutkimuksessa käyttämistä nimityksistä. Vrt. Hjelm 2014b.

34 Vain Suomen evankelis-luterilainen kirkko mainitaan perustuslaissa. Ortodoksisesta kirkosta taas säädetään erillisellä lailla. Sen sijaan kaikkien muiden uskonnollisten yhteisöjen toiminta perustuu uskonnonvapauslaissa annettuihin säädöksiin.

35 Ks. Hjelm 2019.

36 Potter 1996, 122–123.

koa koskevassa keskustelussa verrata aborttia tai samaa sukupuolta olevien parisuhdetta ja avioliittoa koskeviin keskusteluihin – aiheisiin, joista hän on ollut näkyvästi julkisuudessa nimenomaan uskonnollisia argumentteja käyttäen. Voisiko kysymyksessä siis olla niin kutsuttu valintavääristymä (selection bias), joka tukee kyllä esittämäni argumenttia, mutta on korkeintaan osatotuus? Kattava tutkimus Päivi Räsänen uskonnollisista odottaa vielä tekijäänsä, mutta muutama esimerkki tukee edellä sanottua. Toisessa tässä artikkelissa analysoimassani yleiskeskustelussa silloinen sisäministeri Räsänen vetosi kansanedustajan roolissaan avioliiton yhteiskunnalliseen merkitykseen, mutta ei puhunut sen jumalallisesta tai raamatullisesta alkuperästä:

Avioliitto on lähtökohtaisesti miehen ja naisen välinen liitto. Mielestäni kansalaisaloitteen nimi on harhaanjohtava. Nykyinen avioliittolaki on tasa-arvoinen. Siinä edellytetään, että puoliset ovat keskenään yhdenvertaisessa asemassa.³⁷

Lisäksi Räsänen puhuu adoptiolasten oikeudesta isään ja äitiin, mutta tätäkään seikkaa ei perustella uskonnolla. Vastaavia esimerkkejä löytyy aiemmista samaa aihetta käsittelevistä eduskuntakeskusteluista. Näin Räsänen puhui vuonna 1996 kansanedustaja Outi Ojalan tekemästä lakialoitteesta, joka käsitteli lakia kahden samaa sukupuolta olevan henkilön parisuhteen virallistamisesta.³⁸

Tiedämme kaikki, että luterilaisen kirkon arkkipiispa Vikström samoin kuin monet muut kirkon piispat ovat julkistaneet selkeän torjuvan kantansa homoparien virallistamiseen. Mielestäni kirkon näkökulma tässä yhteydessä on tärkeä ja relevantti, koska suomalainen avioliittolainsäädäntö pohjautuu vielä hyvin pitkälti kristillisen ihmiskuvan ja luomisjärjestyksen mukaiseen näkemykseen

avioliitosta. Valtaosa suomalaisista avioliitoista solmitaan edelleenkin Raamatun periaatteisiin nojaten ja niitä vihkimistilaisuudessa muistellen. Avioliiton perusjake ”sen tähden mies luopukoon isästänsä ja äidistänsä ja liityköön vaimoonsa” on yhä suomalaisen avioliittoinstituution perusta.³⁹

Raja uskontopuheen ja uskonnollisen puheen välillä on häilyvä, mutta tarkemmin katsoen Räsänen ei missään vaiheessa—”luomisjärjestys”-sanaa lukuun ottamatta—vetoa suoraan Raamattuun tai käytä uskonnollista kieltä sinänsä. Sen sijaan hän oikeuttaa avioliiton vastustamista vetoamalla arkkipiispan ja muiden piispojen kantoihin. Raamatusta puhuessaan Räsänen puhuu itse asiassa avioliittoinstituutiosta, lainsäädännöstä ja niiden taustoista. Vaikka puhe on kristillisesti väritynyttä, perusteluna on lain kulttuurihistoria, ei Raamattu itsessään. Päivi Räsänen saattaa olla eduskunnan tunnetuin kristitty kansanedustaja, mutta hänen parlamentaarinen argumentaationsa ja retoriikkansa operoivat maallisen puhettavan puitteissa. Ero perussuomalaisten Mika Niikon puhetapaan on huomattava.

POLITIIKAN USKONNOLLINEN LEGITIMOINTI: MIKA NIIKKO

Suomessa on tehty useita samaa sukupuolta olevien parisuhde- ja avioliitto-oikeutta koskevia parlamentaarisia lakialoitteita 1990-luvun puolivälistä lähtien.⁴⁰ Suomen ensimmäinen eduskunnan käsiteltäväksi tullut kansalaisaloite (diaarinumero KAA 3/2013 vp) pyrki virallistamaan samaa sukupuolta olevien avioliittomittimyksen, joka oli jäänyt edellisestä rekisteröityä parisuhdetta koskevasta lainsäädännöstä pois. Asiasta keskusteltiin eduskunnassa vuoden 2014 aikana neljään otteeseen. Keskustelu marraskuussa 2014 (asian ”ensimmäinen käsittely” lähetekeskustelun ja lakivaliokunnan mietinnön jälkeen) koski lakivaliokunnan

ehdotusta hylätä kansalaisaloitteessa ehdotetut lakimuutokset. Perussuomalaisten Mika Niikon ensimmäinen vastauspuheenvuoro tässä keskustelussa olisi lainaamisen arvoinen kokonaisuudessaan, mutta rajallisen tilan takia olen valikoinut mukaan hänen keskeiset kansalaisaloitetta vastustavat uskonnolliset perustelunsa.⁴¹ Puhuttuaan ensin lapsen oikeudesta isään ja äitiin, Niikko vaihtaa argumentin rekisteriä:

Papit, jotka pyrkivät vaikuttamaan lainsäädäntöön ja väittävät, että Raamattu oikeuttaa samaa sukupuolta olevien pariin avioliiton, johtavat meitä harhaan. Raamattu on tässä asiassa yksiselitteisen selvä. – – Me tiedämme, että tässä rakennuksessa edeltäjämme ovat vuosikymmenet kunnioittaneet Jumalan sanaa, Raamattua. Sanasta on etsitty lohtua sodan ja kriisien aikana. Sanasta on etsitty myös viisautta lakien säätämiseen. Miksi emme siis voisi etsiä Jumalan mielipidettä päätöksiimme myös hyvinä aikoina? – – ”Älkää eksykö, Jumala ei salli itseään pilkata; sillä mitä ihminen kylvää, sitä hän myös niittää.” Tämä Paavalin kehoitus on muuten voimassa tänäkin päivänä. – – Arvoisa puhemies! Uskon myös, että Suomi nousee, kun pyydämme Jumalan tahdon toteutumista maassamme. Arvoisa kollega, toivon sinulta herkkyyttä tunnistaa Jumalan tahto tässä asiassa, mikä on lasten ja yhteiskuntamme kannalta oikea päätös. Jumala siunatkoon sinua, ystäväni, ja koko maatamme.

Niikolle samaa sukupuolta olevien avioliiton vastustamisessa ei ole kyse laeista, demokratiasta, kulttuuriperinnöstä eikä hallinnollisista seikoista. Myöhemmin samassa 27.11.2014 käydyssä keskustelussa ja varsinkin niin sanotussa toisessa käsittelyssä Niikko tosin puhui salaliittoteoriamaisesti siitä, kuinka ”sukupuolivähemmistöjärjestöt” etunenässä olisivat vaatimassa ”edustamillensa vähemmistöille” etuoikeuksia, jonka seurauksena muun muassa ”julkinen sananvapaus vähenisi” – viitaten

kristittyjen oletettavasti väheneviin oikeuksiin Suomessa.⁴² Samoin yllä olevassa lainauksessa vedotaan eduskunnan kulttuurihistoriaan. Uskonnollinen puhe ei siis ole Niikollekaan ainoa tapa legitimoida politiikkaansa. Itse asiassa Perussuomalaisten (ja vähemmässä määrin Kristillisdemokraattien) puheenvuorot seuraavat hyvin uskollisesti Sari Charpentierin analysoimaa eduskunnassa ja mediassa käytyä keskustelua, jota käytiin samaa sukupuolta olevien parisuhteen virallistamista koskevasta lakialoitteesta vuonna 1996. Myös tässä keskustelussa lakialoitetta vastustettiin vetoamalla biologiaan ja samaa sukupuolta olevien adoptiolasten psykologiseen hyvinvointiin.⁴³ Kuten edellinen lainaus kuitenkin osoittaa, Niikolle Raamattu ja Jumalan tahto ovat lainsäädännön perusta.

Niikon puheenvuorojen tarkempi analyysi olisi varmasti kiinnostavaa, mutta haluan tässä yhteydessä tutkimuskysymysteni ohjaamana soveltaa Silvermanin ajatusta diskurssien tutkimuksesta sekvenssien, ei ainoastaan instanssien analyysinä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Niikon avaus (Niikko oli ensimmäinen puhuja lakivaliokunnan päätöksen esitelleen Anne Holmlundin [kok.] ja siihen vastaesityksen

37 PTK 120/2014 vp.

38 Lakialoite laiksi kahden samaa sukupuolta olevan henkilön parisuhteen virallistamisesta LA 26/1996 vp.

39 PTK 76/1996 vp.

40 Ks. Eduskunnan ”Parisuhdelaista kohti sukupuolineutraalia avioliittoa –tietopaketti”. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/parisuhdelaista-kohti-sukupuolineutraalia-avioliittoa/Sivut/default.aspx (luettu 27.1.2020).

41 PTK 120/2014 vp. Kaikki lainaukset tässä osiossa ovat tästä pöytäkirjasta.

42 PTK 120/2014 vp.

43 Charpentier 2001.

tehneen Jani Toivolan [vhr.] jälkeen) kirjoitti neljänlaisia reaktioita.

Ensinnäkin, Niikon jumalalopuhe sai kuin saikin vastakaikua eduskunnassa – tosin ei hänen toivomallaan tavalla. Useampi kansanedustaja otti kantaa Niikon puheenvuoroon vain todetakseen, etteivät kirkko ja uskonto kuulu tämän lakialoitteen piiriin. Ensimmäisenä näistä oli vihreiden Jani Toivola, jonka nimissä eduskunnalle oli esitetty vastalause lakivaliokunnan kielteiseen mietintöön. Toivolan puheenvuoro oli toinen yleiskeskustelussa ja dialogisuuden periaatteen mukaisesti ennakoimonia vastauspuheenvuoroja:

Ihan aluksi haluan todeta, että me emme myöskään halua vastalauseella millään tavalla ottaa kantaa uskonnollisten yhdyskuntien mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan toimintaansa tai sisäisiin asioihinsa. Emme halua myöskään tällä vastalauseella millään tavalla loukata kenenkään yksittäisen ihmisen uskonnollista vakaumusta tai arvomaailmaa, jota omassa elämässään toteuttaa. Me katsomme, että tämä on lainsäädännöllinen kysymys, tämä on yhdenvertaisuuskysymys ja tämä on tasa-arvokysymys: jokaisella tulee olla oikeus syrjimättömään yhteiskuntaan.

Vastaavia kommentteja tuli useilta kansanedustajilta:

Jokaisella on oikeus Suomessa toimia oman uskonnollisen vakaumuksensa mukaan. Jos ei hyväksy samaa sukupuolta olevien avioliittoa, ei kannata mennä avioliittoon samaa sukupuolta olevan ihmisen kanssa. (Naurua) Mutta, arvoisat kollegat, uskonnonvapaus ei tarkoita uskonnonpakkoa. Se, että on oikeus omaan uskonnolliseen vakaumukseen, ei tarkoita sitä, että voi pakottaa toiset elämään sen uskonnollisen vakaumuksen mukaan. (Oras Tynkkyinen, vhr.)

Tässä on kysymys vain ja ainoastaan siviilivihkimisestä, ja sen takia uskonto sinänsä ei tähän asiaan liity. (Mikael Jungner, sd.)

Kysymys ei ole kirkosta, tässä ei oteta kantaa kirkon asemaan. Kysymys ei ole myöskään uskonnosta. Jokaisella on oikeus omaan uskonnolliseen vakaumukseen, mutta vakaumuksen perusteella ei saa loukata toisten ihmisoikeuksia. (Paavo Arhinmäki, vas.)

Huomisen äänestyksessä on kysymys oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvosta. Emme äänestä kirkkolaista. Kirkko tekee jatkossakin omat päätöksensä vihkimistoimituksesta. (Christina Gestrin, rkp.)

Arkkipiispa Mäkinen tulkitsee Raamattua, ja oma äitini, joka kasvatti 11 lasta, tulkitsee Raamattua samalla tavalla. Äitini sanoi monta kertaa meille, että muistakaa, että Jumalan kasvojen edessä me olemme kaikki samanvertaisia, hän ei erottele meitä mihinkään suuntaan. Uskon arkkipiispa Mäkisen ja äitini tulkintaa Raamatusta enemmän kuin niiden, jotka tulkitsevat sitä tämän lain vastaisesti. Toisaalta kansanedustajat eivät voi tehdä päätöksiään Raamattuun vedoten, vaan täytyy perustella niin, että laki koskettaa meitä kaikkia samanveroisesti. (Tuula Väättäinen, sd.)

Tämä ei ole kirkollinen kysymys. Kirkko voi itse päättää, miten toimii tässä asiassa. (Eero Suutari, kok.)

Toiseksi, tämä keskustelu ei ole puhdas esimerkki alussa esittämästäni laadullisen sekularisaation ajatuksesta.⁴⁴ Niikon uskonnollista puhetta peesasivat erityisesti puoluetoverit, mutta myös pari kristillisdemokraattien edustajaa.

Kyllä ihmettelen tätä, että mihinkä tämä maailma on menossa, ja niin kuin Niikkokin sanoi, niin

Herra meitä armahtakoon, että emme mene tämän villitykseen. (Lea Mäkipää, ps.)

Elikkä minä olen niin vanhakantainen ihminen, että minä ymmärrän, että tämä on miehen ja naisen välinen suhde ja siinä lisääntytään. Niin kuin Raamattu sanoo, lisääntykää ja täyttäkää maa. Jos se sillä toisella (Puhemies koputtaa) tapahtuu, niin olkaa hyvä. (Teuvo Hakkarainen, ps.)

Arvoisa puhemies! Aivan lopuksi yksilö Timo Soinin mielipide, joka ei ole siis puolueen mielipide eikä puolueen puheenjohtajana annettu mielipide: avioliitto on minulle sakramentti, joka on iätön, ajaton, murtumaton. (Timo Soini, ps.)

Haluaisin yhteisöllisen yhteiskunnan, jossa toteutuu se, minkä Raamattukin alkulehdellään sanoo: Jumala loi ihmisen mieheksi ja naiseksi. (Jouko Jääskeläinen, kd.)

Itselleni syy, miksi en voi hyväksyä tätä kansalaisaloitetta vaan olen lakivaliokunnan mietinnön kannalla, on se, että näen, että avioliitto on miehen ja naisen välinen liitto nimenomaan kristillisen ihmiskuvan, ihmiskäsityksen mukaan, eli Jumala on luonut miehen ja naisen, ja lapsen saaminen, elämän jatkuminen on miehen ja naisen tehtävä ja perheen muodostaminen sitä varten, että lapsella on myös koti. (Leena Rauhala, kd.)

Edellä lainatuista Soinin kommentti on ehkä kiinnostavin, koska hän voimakkaasti rajaa puolueen ja puheenjohtajuutensa perustelujensa ulkopuolelle. Puhe on uskonnollista, mutta se esitetään henkilökohtaisena mielipiteenä. Vaikka tämä esimerkki kertoo yksilö Timo Soinin uskosta, sen voi tulkita itse asiassa tukevan laadullisen sekularisaation ajatusta: uskon asiat ovat yksityisasioiden – silloinkin kun ne esitetään eduskunnan kaltaisella julkisella foorumilla.

Kolmanneksi, osa puheenvuoroista kommentoi keskustelua kirkollisena asiana, viittamalla avioliittoon kirkollisena toimituksena. Tässä kristillisdemokraatit jakautuvat edellä mainittuihin henkilöihin, jotka oikeuttavat politiikkansa uskonnollisesti sekä niihin, jotka puhuvat Räsäsen tapaan kirkosta instituutiona.

Avioliittoa on Suomessa tuhansien vuosien ajan hallinnut kristillinen kirkko, ja edelleen ehdoton enemmistö vihkimisistä hoidetaan kirkollisesti, ei siviilivihkimisenä. (Peter Östman, kd.)

Olisi traagista, jos lopulta kävisi niin kuin epäilen, että lainmuutos aiheuttaa kaksinkertaisen pettymyksen homopareille: samaa sukupuolta olevien parisuhde ei muuttunutkaan samanlaiseksi eri sukupuolta olevien parisuhteiden kanssa, ja kaupan päälle tuli repivä kiista ja kahtiajaon aihe kirkkoon, jossa samaa sukupuolta olevat parit jäivät kiistelevien osapuolien väliselle tulilinjalle. Evankelisluterilaisen kansankirkkomme kannalta tämä johtaisi kiihtyvään jäsenkattoon ja tämän tärkeän suomalaisen instituution heikkenemiseen entisestään. (Sauli Ahvenjärvi, kd.)

Pari kommenttia. Ensinnäkin edustaja Ahvenjärvi oli huolissaan kirkon tilanteesta, mutta oma luottamukseni kirkkoon on kyllä niin vahva, että ei se tähän asiaan kaadu suinkaan. (Satu Haapanen, vihr.)

”Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien julistus pitää avioliittoa miehen ja naisen välisenä liittona, samoin Euroopan ihmisoikeussopimus. Monet erilaiset kulttuurit ovat liittyneet tähän yleisinhimilliseen ja luonnonoikeudelliseen peruskäsitelmään. Eduskunnan perustuslakivaliokunta

44 Vrt. analyysini johtopäätöksissä.

totesi parisuhdelakia käsitellessään, että avioliiton asettaminen miehen ja naisen parisuhteena erityis- asemaan lainsäädännössä on perusteltua.” Tämä oli siis ote piispa Eero Huovisen asiantuntijalausun- nosta. Yhdyn niihin ajatuksiin. (Simo Rundgren, kesk.)

Kuten Räsäsen diskursseissa, puheissa viitataan kirkkoon uskonnollisena instituutioon, mutta näkemyksiä perustellaan myös kirkon perin- teellä, yhteiskunnallisella asemalla tai kirkon edustajien auktoriteetilla.⁴⁵

Neljänneksi, suurin osa puheenvuoroista ei käsitellyt uskontoa lainkaan. Sen sijaan täysin- tunnossa puhuttiin ihmisoikeuksista, rakkau- desta, kansainvälisyydestä ja perustuslaista.⁴⁶ Diskurssien ja niiden perustelujen luokittelu määrällisesti on haastavaa, koska yhdessä puheenvuorossa saattaa esiintyä useampia näkökulmia. Samasta syystä on mielekkäämpää käsitellä dialogisuutta nimenomaan puheenvuorojen kuin puhujien näkökulmasta. Yleiskeskustelussa käytettiin 99 puheenvuoroa ja äänessä oli 61 kansanedustajaa. Voi olla para- doksaalista käsitellä laadullista sekularisaatiota puheenvuorojen ja puhujien määrän valossa, mutta parlamentaarisen vaikuttamisen näkö- kulmasta on oleellista huomata, että alle puolet kansanedustajista osallistui keskusteluun ylipäätään ja osallistuneiden joukossa uskon- nollinen puhe oli marginaalista.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ: DESEKULARISAATIO VAI METODOLOGINEN HARHA?

Uskonnon voi katsoa tehneen ”paluun” par- lamentaariseen politiikkaan jos uskonnon vaikuttavuuden määreenä on se, esiintyykö uskonnolliseksi luokiteltavaa puhetta eduskun- tapuheessa ylipäätään. Sellaiseksi voi luokitella puheen, jossa vedotaan suoraan uskonnollisiin auktoriteetteihin, kuten Raamattuun ja Ju- malaan—niin kuin perussuomalaisten Mika

Niikko analysoimissani puheissa tekee. Niikon edustama puhetapa poikkeaa puheesta, jossa uskontoa käsitellään yhteiskunnallisena tai kulttuurisena instituutioon, ei uskon sisällön kautta. Tällainen puhetapa on ominaista esi- merkiksi kristillisdemokraatti Päivi Räsäsen parlamentaarille puheille. Näin ollen olisi perusteltua puhua poliittisen diskurssin ”dese- kularisaatiosta”.

Olen tässä artikkelissa kuitenkin argumen- toinut, että uskonnon tarkastelu yksittäisten uskonnollisen kielen instanssien kautta luo virheellisen kuvan sen vaikuttavuudesta poliittisessä diskurssissa. Kun puhetta tarkastelee sekvensseinä, eli dialogisesti, muuttuu kuva ratkaisevasti. Diskurssien vaikuttavuuden tar- kastelu vaatii niin sanotun ymmärrettävyyden matriisiin rajojen kartoittamista, eli sitä, min- käläinen puhe ylipäätään katsotaan legitimiiksi tavaksi argumentoida parlamentaarisessa pää- töksenteossa. Tämä taas vaatii sen selvittämistä, miten uskonnolliseen puheeseen reagoidaan. Sekventiaalisesti tarkasteltuna uskonnollinen puhe ei vaikuta elinvoimaiselta. Päinvastoin, sen legitimiys joko kyseenalaistetaan ekspli- siittisesti tai se ohitetaan sopimattomana perusteluna politiikalle.⁴⁷ Uskonnon ”paluu” parlamentaariseen politiikkaan näyttäytyy siten ennen kaikkea metodologisena harhana.

Olisi yksipuolista väittää, ettei Niikon sanomalla ollut eduskunnassa mitään kai- kupohjaa. Vuoden 2014 keskustelu osoittaa, että eksplisiittinen uskontoon (kristinuskoon) vetoaminen koetaan hyväksyttynä puhetapana ainakin joidenkin perussuomalaisten parissa. Yllätyksettömästi muutama kristillisdemo- kraattien edustaja liittyi tähän diskurssiin kyseisessä keskustelussa – ehkä Niikon muilta perussuomalaisilta saaneen kannatuksen roh- kaisemana. Mitä tämä voisi tarkoittaa jatkossa? Toistaiseksi perussuomalaisten suurin poliit- tinen vaikutus puolueen pääagendassa, maa-

hanmuuttoasioissa, ei ole näkynyt suoranaisesti lainsäädännössä. Heidän vaikutuksensa näkyy ennemminkin siinä, miten erityisesti muut porvaripuolueet (sekä vähemmässä määrin SDP) ovat perussuomalaisten suosion noustessa koventaneet maahanmuuttopolitiikkaansa ja pyrkineet siten kalastelemaan ”maahanmuuttokriittisiä” äänestäjiä. Voisiko sama tapahtua myös uskonnon tapauksessa? Kriittinen uskonnon ja politiikan tutkimus ei voi täysin ohittaa ajatusta uskonnon kasvavasta näkyvyydestä parlamentaarisessa puheessa. Populismi ei ole minkään yhden puolueen omaisuutta, vaan tapa tehdä politiikkaa. Siinä pelissä uskonto voi osoittautua – ja onkin monessa muussa maassa jo osoittautunut – hyödylliseksi poliittisen pääoman varannoksi. Sekään ei kerro ihmisten uskonnollisuudesta vielä mitään, mutta korostaa Gölen ajatusta siitä, että välinpitämättömyys uskontoa kohtaan on yhä vaikeampaa. Varmaa on, että tätä rajankäyntiä uskonnon ja maallisen välisestä suhteesta politiikassa tullaan Suomessa käymään vastaisuudessakin.

TT Titus Hjelm (titus.hjelm@helsinki.fi) on uskontotieteen apulaisprofessori Helsingin yliopistossa.

-
- 45 Kiinnostavasti Rungdrenin lainauksessa piispa Huovisen kannanotosta ei mainita lainkaan uskonnollisia syitä samaa sukupuolta olevien avioliiton vastustamisen perusteluna. Kirkon edustajien auktoriteetti sopii myös kansalaisaloitteen puolustajille, kuten edustaja Väätäisen yllä lainatussa puheenvuorossa.
- 46 Vrt. Charpentier 2001.
- 47 Tässä mielessä tulokset vastaavat viime vuosina suomalaisissa opinnäytetöissä esitettyjä tuloksia, esim. Korpela 2018; Oja 2016. Koivisto (2013) puhuu eksplisiittisesti sekularisaatiosta ja desekularisaatiosta ja päätyy tulokseen, että eduskuntapuhe tukee molempia ajatuksia. Hänen tapauksessaan on kuitenkin kyse nimenomaan instanssien tutkimisesta, jolloin arvioita ymmärrettävyyden matriisin rajoista ei ole mahdollista tehdä.

KIRJALLISUUS

- Bahtin, Mihail (1991). *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Suomentanut Paula Nieminen & Tapani Laine. Helsinki: Orient Express.
- Bangstad, Sindre (2014). *Anders Breivik and the Rise of Islamophobia*. London: Zed Books.
- Bell, Daniel (1980). *The Winding Passage: Essays and Sociological Journeys 1960-1980*. Cambridge, Mass.: ABT Books.
- Berger, Peter L. (1967). *The Sacred Canopy: Elements of a Social Theory of Religion*. Garden City, NY: Anchor Books.
- Bruce, Steve (2011). *Secularization: In Defense of an Unfashionable Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Butler, Judith (1993). *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of Sex*. New York: Routledge.
- Casanova, José (1994). *Public Religions in the Modern World*. Chicago: Chicago University Press.
- Charpentier, Sari (2001). *Sukupuoliuskonto*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.
- Eriksson, Lise (2019). Intersections between Biopolitics and Religion: Cases of Politicisation of Religion in Finland and Norway. *Nordic Journal of Religion and Society* 32(1), 40–54.
- Fairclough, Norman (1992). *Discourse and Social Change*. Oxford: Polity Press.
- Foret, François (2014). Religion at the European Parliament: An overview. *Religion, State and Society*, 42(2–3), 130–147.
- Göle, Nilüfer (2011). The Public Visibility of Islam and European Politics of Resentment: The Minarets-Mosques Debate. *Philosophy & Social Criticism* 37(4), 383–392.
- Herbert, David (2011). Theorizing Religion and Media in Contemporary Societies: An Account of Religious ”Publicization”. *European Journal of Cultural Studies* 14(6), 626–648.
- Hjelm, Titus (toim.) (2011). *Religion and Social Problems*. New York: Routledge.
- Hjelm, Titus (2014a). National Piety: Religious Equality, Freedom of Religion and National Identity in Finnish Political Discourse. *Religion* 44(1), 28–45.

- Hjelm, Titus (2014b). Religion, Discourse and Power: A Contribution towards a Critical Sociology of Religion. *Critical Sociology* 40(6), 855–872.
- Hjelm, Titus (2015). Is God Back? Reconsidering the New Visibility of Religion. Titus Hjelm (toim.), *Is God Back? Reconsidering the New Visibility of Religion*. London: Bloomsbury Academic, 1–16.
- Hjelm, Titus (2019). One Volk, One Church? A Critique of the Folk Church Ideology in Finland. *Journal of Church and State*. DOI: 10.1093/jcs/csz030.
- Kanckos, Lise (2012). *Barnets bästa i politikens främsta rum: Finlands riksdags debatt om assisterad befruktning*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Koivisto, Kari (2013). *Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille: Uskonnollinen argumentointi eduskunnan keskusteluissa 2000-luvulla*. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/41117>.
- Korpela, Joonas (2018). *Pyhän avioliiton rajat: Tutkimus eduskunnan täysistunnon sukupuolineutraalia avioliittoa koskevista puheenvuoroista vuosilta 2012–2017*. Pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto. http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/145571/Korpela_Joonas_progradu.pdf?sequence=1.
- Kristeva, Julia (1986). Toril Moi, (ed.). *Word, Dialogue and Novel: The Kristeva Reader*. Oxford: Basil Blackwell, 34–61.
- Linjakumpu, Aini (2018). *Vanhoillislestadiolaisuuden taloudelliset verkostot*. Tampere: Vastapaino.
- Lövheim, Mia & Jonas Lindberg & Pål K. Botvar & Henrik R. Christensen & Kati Niemelä & Anders Bäckström (2018). Religion on the Political Agenda. Inger Furseth (ed.), *Religious Complexity in the Public Sphere: Comparing Nordic Countries*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 137–191.
- Oja, Maija (2016). *Eduskunnan ääniä sateenkaariperheistä: Tutkimus tasa-arvoisen avioliittolain lähe- tekeskusteluista*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/177265>.
- Palonen, Kari (2008). Speaking Pro et Contra: The Rhetorical Intelligibility of Parliamentary Politics and the Political Intelligibility of Parliamentary Rhetoric. Suvi Soininen & Tapani Turkka (eds.), *The Parliamentary Style of Politics*. Helsinki: The Finnish Political Science Association, 82–105.
- Parisuhdelaista kohti sukupuolineutraalia avioliittoa. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/parisuhdelaista-kohti-sukupuolineutraalia-avioliittoa/Sivut/default.aspx (luettu 27.1.2020).
- Pekonen, Kyösti (2011). *Puhe eduskunnassa*. Tampere: Vastapaino.
- Potter, Jonathan (1996). *Representing Reality: Discourse, Rhetoric, and Social Construction*. London: Sage.
- Silverman, David (2005). Instances or Sequences? Improving the State of the Art of Qualitative Research. *Forum: Qualitative Social Research* 6(3). DOI: <http://dx.doi.org/10.17169/fqs-6.3.6>.
- Sipilä linjasi suhdettaan lestadiolaisuuteen (2012) *Kaleva* 30.5.2012. <https://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/sipila-linjasi-suhdetaan-lestadiolaisuuteen/594972/> (luettu 25.1.2020).
- Taira, Teemu (tulossa). Uskonto vai ”uskonto”? Diskursiivinen uskonnontutkimus ilman uskannon määritelmää. Titus Hjelm (toim.), *Uskonto, kieli ja yhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.
- Taira, Teemu (2016). Discourse on ”Religion” in Organizing Social Practices: Theoretical and Methodological Considerations. Frans Wijzen & Kocku von Stuckrad (eds.), *Making Religion: Theory and Practice in the Discursive Study of Religion*. Leiden: Brill, 125–146.
- Taira, Teemu (2019). From Lutheran Dominance to Diversity: Religion in Finnish Newspapers 1946–2018. *Temenos* 55(2), 225–47.
- Thompson, John B. (1990). *Ideology and Modern Culture*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Toivanen, Meri (2015) ”Yhteiset asiat, ikioma moraalit”: Sisäministeri Päivi Räsänen uskonnollinen puhe mediassa. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/155502>.
- Turner, Bryan S. (1991). *Religion and Social Theory*. Second Edition. London: Sage.
- Voas, David & Mark Chaves (2016). Is the United States

a Counterexample to the Secularization Thesis?
American Journal of Sociology 121(5), 1517–1556.

Wilson, Bryan R. (2016[1966]). *Religion in Secular Society: Fifty Years On*. 2nd edition. Ed. Steve Bruce
Oxford: Oxford University Press.

Wodak, Ruth (2008). Introduction: Discourse Studies
– Important Concepts and Terms. Ruth Wodak &
Michal Krzyzanowski (eds.), *Qualitative Discourse
Analysis in the Social Sciences*. Basingstoke: Palgrave,
1–29.